

Ann Lee-től Hans Wegnerig, avagy a séker bútortervezés hatása a dán dizájnrá

TISZTA FORMÁK **II.** RÉSZ

Márkus Gábor
DLA Habil
belsőépítész,
egyetemi docens
SKK. Alkalmazott
Művészeti Intézet

A séker stílus derűs egyszerűségének lényegét, elsősorban a funkció határozta meg. Közösségük tárgyalkotási módszereit elemezve kiderül, hogy az általuk alkalmazott tárgyszimbólum elemek (mint például a konstrukció, forma, szín, felületképzés...), etikai-erkölcsi-hitbeli attitűdből fakadtak. Bútoraikon ez a „szellemi töltet” tudott manifesztálódni, túlmutatva a fizikai paraméterek sokszínűségén.

Asztalosaik nem szignálhatták elkészült bútoraikat, mégis e névtelen tehetséges mesterek munkájának gyümölcset -a skandináv dizájnerek révén-, a Modern Mozgalom, a 20. század formatervezői arathatták le.

BÚTORAIK ÉS TÁRGYAIK, EGÉSZEN KÜLÖNLEGES MINŐSÉGRŐL VALLANAK

1. Egy szék, ami „felfelé” mutat (ladder-back chair)

A létrahátas, vagy létrahátú szék alaptípusa viszonylag korán -szinte a közösségek elterjedésével párhuzamosan- jött létre, esztergált láb-, és alsó kötő elemekkel, hánccs vagy végtelenített pamut csikokból font ülőfelülettel, és négy darab háttám merevítővel.

Érdekessége, nagyon markáns függőleges irányultsága (magassága: 115-125 cm!) mely Mackintosh székeit juttatja eszünkbe. Vertikalitása szinte biztos hogy nem volt tudatosan irányított szimbolizáció, mégis van benne valamiféle ösztönszerű utalás a transzcendens lét felé, hiszen bútoraik ergonomiai szempontból teljesen praktikusak és kényelmesek voltak.

Bizonyítja ezt az állítást az erre adott válasz, melyet ők maguk fogalmaztak

meg akkor, amikor ezt a széket három lépésben elkezdték komfortosítani. Először alacsonyabbra vették a háttámaszt, csupán 3db összekötővel, majd az egész széket kibillentették a derékszögű rendszerből, kb.95-97

► Létrahátú szék

fokra növelve az ülőrész és a háttámla közötti szög nagyságát. Ezzel párhuzamosan, hajlítani kezdték a két hátsó lábat, melytől formailag lágyabb lett a szék...

Itt hadd említsem meg, hogy gyönyörűen hajlítottak, a nedvesítés-súlyozásos-sablonos módszerrel. De hogy közösségük mennyire fogékony volt az új ötletek iránt, bizonyítja, hogy az 1876-os Philadelfia-i Világkiállításon melyen ők is résztvevők voltak, felfigyeltek Thonet hajlított technikával készült bútoraira, s ezután kezdték el székeiken alkalmazni az új gőzöléses metódust,¹ de csak korlátozott számban és kisüzemi módszerrel.

Végül, harmadik lépésként: egy trükkös megoldást alkalmaztak, mely abból állt, hogy a két hátsó lábra egy-egy kis sárgarézt mandzsettát húztak, melyben egy golyós csappantyúszerű betét volt, 1-1,5 cm rugózást adva így a bútornak. Emellett természetesen készítettek abszolút funkcionális alacsony támlás, vagy deréktámaszos ebédülő székeket is.

2. Egy „testre-szabott” pihenőszék (rocking chair)

Magas támlás székekből készítettek hintaszékeket is a testvérek otthoni pihenésének céljára. Ezek szinte

► Létrahátú hintaszék

► Pálcatagos hintaszék

elmaradhatatlan bútorai voltak lakásaiknak. Hamar rájöttek arra, hogy ha igazán jó pihenő bútort szeretnének létrehozni, nem lehet általánosítani. Méretre kell gyártani, minden használó optimális ergonomiai méretének megfelelően. Ezért változó méretűek pihenő székeik! Azt is mondhatnánk: ahány séker testvér, annyi féle hintaszék! Ahogy annak idején a suszter, a szabó, a kalapos testre-szabott cipőt, kosztűmöt, vagy kalapot készített, ők is ezt tették legszemélyesebb ülő bútorukkal! És

hol volt akkor még az ergonómiában ma már tudatosan alkalmazott, egyéni, vagy egy-felhasználós termékek ideális tervezési tartományának fontossága és jelentősége?

Hintaszékeknek két fő alaptípusa volt, a fent említett létrahátas és a pálca-tagos változat, melyek még Hans Wegnert -vagy ahogy tisztelői nevezték: „az asztalosok asztalosát”- is megihlették. Egy 1880-ban kiadott katalógusuk szerint egyedül a „Slat Back” nevű modellnek hat változatát lehetett megrendelni, a legolcsóbbat 3,50 dollárért, a legdrágábbat 8,50 dollárért. Ettől kezdve karrierje töretlenül ívelt fölfelé. Valamennyi amerikai verandán ott látni, akár a déli vidékeken, vagy a feketék negyedében, társadalmi helyzetől függetlenül, mindenki bútorá, mintegy a demokrácia szimbóluma is. Az Egyesült Államok egykori elnöke, J.F. Kennedy is napjai jelentős részét egy létrahátú séker hintaszékben töltötte, még akkor is, ha diplomatákkal folytatott megbeszélést a Fehér Ház úgynevezett „ovális termében”.

A „rocking president” (hintázó elnök) jelzővel illetett, súlyos hátpanaszokkal küzdő elnök orvosai tanácsát követte, amikor erre a bütordarabra esett a választása. Érdekességként hadd tegyek említést az írólapos hintaszékről (tablet-armchair) illetve egy létrahátú modellből konstruált tolószékről (wheelchair), melynek hátsó kis kerekeinek szabályozása révén a szék kényelmi fokozata állítható² volt. Szerkezeti tisztaságuk, arányrendszerük, funkcionalitásuk, lenyűgöző!

3. Egy szék, ami forog (revolver chair)

Ezt a hasznos bütordarabot hivatali és iskolai használatra fejlesztették ki, teljesen vízszintes koronáléces deréktámmal, kerek 36cm átmérőjű ülő felülettel, acélperselyes forgó résszel. A 4db finom ívű varjú-láb csomópontnál erősebb keresztmetszetű a törzs. Fésűs pálcatagjai a hátrahajlás miatt: fölfelé szétnyílnak, amire még ráerősít szűkülő keresztmetszetük is.

Most nincs idő elemezni, de hadd utaljak azokra a technikai nehézségekre, melyeknek korrekt megoldása még egy mai formatervezőnek is fejtörést okozna.

Ilyenek például: a teljes test súlyát egy pontban hordozó „lebegő” lábszerkezeti csomópont lapolásának kérdése, a táblásított ülőlap összeforgatásának szabályai, a hajlított és egyben kónuszos pálca-tagok elkészítésének problematikája, melyet ma speciális másoló esztergákkal oldanak meg a mérnökök. Logikája túlélesen kristálytisza, nem véletlen hogy több mint 150 év óta folyamatosan gyártják, méltó őse a ma használatos legmodernebb iroda székeknek.

► Forgószék

SÉKER HAGYOMÁNYOK HATÁSA A SKANDINÁV DIZÁJNRA

A közösség a létra hátú székeket komolyabb mennyiségben a 19.-ik század közepétől kezdte el külföldre is szállítani és 1870-től a szék export már virágzott.

1927-ben egy karfás-párnázott hintaszék modell ejtette bámulatba a Skandináv Modern Mozgalom egyik legnagyobb sikerű egyéniségét, az építész Kaare Klintet.

Róla tudni kell, hogy a funkcionalizmus feltétlen híve volt, tervezési törekvéseinek célja mindig a tradicionális bútorművesség értékeinek

► J39 szék (Borge Mogensen)

átörökítése volt a modern igényeknek is megfelelő tárgyakba. A 20. századi dán design sikerének első generációs kulcsfigurája volt, Jacobsen, Juhl, Mogensen, Kjaerholm és Wegner későbbi elismertségének megalapozója.

Klint ekkor a Koppenhága-i Dekorativ Művészetek Múzeumának volt az igazgatója, valamint a Királyi Szépművészeti Akadémia Bútor szakosztályának az elnöke.³ A szék igen nagy hatással volt rá, de pontos eredetéről fogalma sem volt!

Mivel ez a példány közel 50 éves lehetett, Klint -nem kevés kutakodás után- méretezett rajzokat és egy új székmasolatot rendelt. Ekkor, sőt még jó néhány éven át senki nem sejtette Dániában, hogy a szék egy séker bútor. Csak később, amikor Edward Deming Andrew könyve megjelent a sékerekről⁴, vált nyilvánvalóvá a dánok számára a hintaszék eredete. Klint -a séker tárgyalkotás lelkes csodálója- 1936-ban alkotta meg, a négy tagos létrahátú szék zseniális „átírását” Church Chair/ gyülekezeti szék néven, az épp akkor épülő, általa tervezett Koppenhága-i Bethleem templom belsőterébe. De ugyanezekkel a székekkel rendezte be édesapja, Peder Vilhelm Jensen-Klint tervei alapján

► Gyülekezeti szék (Kaare Klint)

megvalósult, -az expresszionizmus jegyében fogant- monumentális Grundtvig templomot is. A szék érdekessége a legelső háttám elemhez finoman ízesülő énekeskönyv tartó, melynek anyaga idompréselt rétegelt lemez. A szék formavilágának bájos egyszerűsége, hancs fonatú ülőrésze, natúr felületkezelése, lenyűgöző erővel hat, a templomtér markáns vertikálisításának ellenpontozásaként.

1939-ben az egyik dán kereskedelmi társaság a Danish Cooperativ Wholesale Society mozgalmat indított jól tervezett attraktív bútorok tömeggyártására, a mindennapi használat számára. Az egyesület saját gyárat alapított FDB Mobler néven, és Borge Mogensent nevezte ki a projekt vezetőjének. Ő jól ismerte Klintet, mivel nála dolgozott előbb inasként, majd asztalos mesterként, s így őt is elbűvölték a sékeres bútorai.

Hamar felismerte azt, hogy a sékerdizájn szellemisége nagyon jól beleillik az FDB által kiírt pályázat filozófiájába. Mogensen sok széket tervezett séker prototípusok alapján, melyek közül az egyik leghíresebb, a J39 típus (1947). Nyilvánvaló hasonlóságot mutat az alacsony támlás séker ebédlő székekkel, s ennek kiegészítéseként elkészítettek

egy bakszerkezetű lábakon álló étkező asztalt is méghozzá olyan sikerrel, hogy az FDB elkezdte exportálni őket az USA-ba, ahol a bútorgyűjtők, és a vásárlók lelkesen fogadták. A sors különös fintora, vagy iróniája az, hogy az Egyesült Államokban a skandináv modern stílus produktumaiként vonultak be a köztudatba.

Még a dán bútortervezés legfigyelemreméltóbb egyéniségére, Hans Wegner-re is hatott a séker bútorok letisztult formavilága és praktikussága. Design filozófiájának magva a következő volt: „tervezés és a funkció kézen fogva kell hogy járjanak”. A II. világháború után ő is tervezett az FDB számára egy hintaszéket (J16), melyen nagyon jól felismerhetők a pálcatagos séker alaptípus formajegyei. Munkái közül talán az egyik legismertebb darab a „Peacock” /páva szék, (1947.) mely nagyon finom átírásokkal, de karakteresen utal a windsor-séker hagyományok jellegzetességeire. Tervében az 1700-as évektől elterjedt angol windsor szék egyik típusának, a „koronálécs”-nek a korszerűsített átíratát tervezte meg.

Azt, amikor a bútor egymeghatározott eleme vagy elem rendszere „viszi” a ritmust, a sékeres is alkalmazták

► Páva szék (H.J.Wegner)

► J16 hintaszék (H.J.Wegner)

tárgyaikon, a pálcátágok segítségével. A szék konstrukciója az esztergályozott előkép formakincséből merít, mégis teljesen újszerű módon: a háttámla markáns íve a hím páva szétnyíló farktollainak kontúrjára utal. A gyönyörű ritmusban futó pálcák a „pávaszemek” vonalában kiszélesednek, majd elegánsan visszazárnak. Ülőrésze egy sarkain lepuhított, nyitott ollóscsapozással készült keret, mely egyszerű csuhé felületével az ősi, több ezer éves fonott üléstípusra utal vissza. Wegner a múlt remekei iránt érzett alázatát és egyúttal bútortervezői tehetségét mutatja a kézműves-hagyományos értékrend, és a korszerű igények ötvözésének kititrált, zseniális arányú egyensúlya.

A sékereknek eszük ágában sem volt üzenetet közvetíteni a bútoraikkal, tárgyaikkal.

Ennek ellenére az anyaghoz, munkához való hitbeli hozzáállásuk úgy tudott tárgyasulni létrehozott alkotásaikban, hogy abból még 150 év elteltével is meríthettek a tárgytervezők és a 20. századi Modern Mozgalom. Tették a dolgukat csendben, alázattal, fegyelmezetten. Erkölciségük, életstílusuk, szellemiségük, az attitűd, ahogy éltek és dolgoztak, átsüt, átragyog tárgyaikon. Ezért érthető az, hogy lelki habitusuk -mint egy fajta szellemi metamorfózis-, testet tudott öltetni, materializálódhatott bútoraikban. Talán az itt felsoroltak teszik érthetővé számunkra, hogy az 1930-as, majd az 50'-es évek dán bútortervezői miért is tudtak erre a stabil, biztos fundamentumra állni, és egy magasabb alkotói síkon szintetizálni a tőlük átvett értékeket, bizonyítva ezzel azt a tézisértékű következtetést, hogy a tárgyszimbólum elemek tiszta alapjaira más kultúrkörök is bátran építközhetnek!

Forrás:

¹Sembach-Leuthauser- Gössel: Twentieth-Century Furniture Design. Taschen. 1991.

² Robert F. W. Meader: Shaker Furniture (26/28. ábra)

³ Museum of Decorative Arts in Copenhagen/ Royal Academy of Fine Arts.

⁴ Shaker Furniture: The Craftsmanship of an American Communal Sect

A perfekt megoldás

Ablakgyártó szerszámok

A termék

- szerszámgarnitúrák asztali marókhöz, CNC- és ablakgyártó központokhoz
- intelligens váltólapka megoldások
- könnyen kezelhető, felhasználóbarát konstrukció
- igény esetén CE-minősítéssel

Gazdaságos megoldás

- kiváló végtermék minőség, szabványoknak megfelelő megoldások
- könnyű szerelhetőség, csökkenő kiesési idők
- kedvező szerszámgazdálkodás (standard lapkák magas aránya)
- igény szerint, lépcsőzetesen bővíthető szerszámgarnitúra

AKE Hungária Kft.
H-9700 Szombathely
Vásártér u. 12.

Tel: +36 30 3030 520
Fax: +36 94 513 299
E-mail: akehungaria@ake.hu
Web: www.ake.hu